

ՌԱՖԱՅԵԼ
ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՀԱՍԿԱՆ
ՈՒՂԱԾԳՐՈՒԹԵԱ
ԿԱՆՈՆԵՐ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Ազգային պետականության վերականգման այս շրջանում, երբ վերանայվում են անցյալի սխալները, երբ անհամեմատ լայն կապեր են ստեղծվում Սփյուռքի նետ, երբ ավելի է ընդլայնվում խոսքի ու մամուչի ազատությունը, Հայաստանում այսպես քե այնպես դարձյալ շրջանառության մեջ է մտնում նաև դասական ուղղագրությունը։ Վերշինիս իրավունքների վերականգնումն ու վավերացումն, ինչ խոսք, ժամանակի խնդիր է, որը պետք է իր լուծումը գտնի պետական ու զիտական մակարդակներով։ Սակայն, քանի որ Հայաստանի Հանրապետության հասարակությունը, հատկապես դպրոցականները և ուսանողությունը, մամուչի և ամենատարբեր գրականության միջոցներով արդեն իսկ լայնորեն հաղորդակցվում են դասական ուղղագրությանը, ուստի հրատարակչությունը անհրաժեշտ համարեց հրապարակ հանել պրոֆ. Ռ. Խշիանյանի կազմած «Դասական ուղղագրության կանոններ» ուսուցարան-գրքույկը՝ ճպատակ ունենալով ճպատել դասական ուղղագրությամբ տպագրված և տպագրվող գրականության առավել դյուրին ընկալմանը։

ԵՐԿՈՒ ԽԾԱՔ

Ողղագրութիւնը յիշողութիւն է, պէտք է բառերի գրութիւնը յիշել տառ առ տառ։ Կան նաև ուղղագրական կանոններ, որոնք օգնում են բառապատկերները յիշելու։

Ստորև բերուած են դասական ուղղագրութեան այն հիմնական կանոնները, որոնք տարբեր են Հայաստանում և ԽՍՀՄ-ի հայաբնակ այլ վայրերում այժմ գործող ուղղագրութիւնից։

Դասական ուղղագրութիւնը գլխաւորապէս երեք դժուարութիւն ունի. 1) պէտք է յիշել բառասկզբում յ գրուղ, բայց ն արտասանուղ բառերը (յատուկ, յաջող, յանցանք և այլն), 2) պէտք է յիշել բառամիջում է ունեցող բառերը (կէտ, կէտ, սէր և այլն), 3) պէտք է յիշել բառամիջում օ ունեցող բառերը (կարօտ, աղօթք, մօտ և այլն)։ Այս ձեռնարկում բերուած են այդ երեք խումբ բառերի ցուցակները։

Դասական ուղղագրութեան միւս տարբերը աւելի դիւրին են յիշւում։

Ձեռնարկում կան կանոնների կրկնութիւններ. միշտ բառերի գրութեան որևէ կանոնը յիշելու համար, այն լուսաբանուած է երբեմն երկու, նոյնիսկ երեք անգամ, տարբեր տեսանկիւններից։

Պէտք է նկատի առնել նաև, որ դասական ուղղագրութեանը վերադառնալու խնդիրը հեշտի կամ դժուարի հետ չէ, որ առնշուած է։ Դասական ուղղագրութիւնը հայ մշակոյթի մի անբաժան հատուածն է, որ մեր ժողովրդից խլուեց 1922 թ.։ Ինչպէս որ այժմ շանում ենք վերականգնել մեր ազգային դպրոցը, հա-

յոց ճշմարիտ պատմութիւնը, հայկական շատ սովորութիւններ, տօներ, ազգային մտածողութիւնն առհասարակ, այդպէս էլ ճիշտ կլինի վերականգնել մեր դարաւոր ազգային ուղղագրութիւնը:

Դասական ուղղագրութեամբ գրելով՝ սկզբնական շրջանում, անշուշտ, որոշ դժուարութիւններ կլինեն, սխալներ կանենք: Բայց դա էական չէ, քանի որ աստիճանաբար վարժուելով՝ սխալները կնուազեն, կվերանան:

Դասական ուղղագրութեանն անցնելու դէպքում հնարաւոր կլինի նաև նրա կանոններում որոշ բարելաւումներ կատարել:

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԴԱՍԱԿԱՆ ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ
 (մեծատառ, փոքրատառ)

Ա, ա	Մ, մ
Բ, բ	Յ, յ
Գ, գ	Ն, ն
Դ, դ	Շ, շ
Ե, ե	Ո, ո
Զ, զ	Չ, չ
Է, է	Պ, պ
Ը, ը	Ջ, ջ
Թ, թ	Ա, ս
Ժ, ժ	Ո, ս
Ի, ի	Վ, ւ
Լ, լ	Տ, տ
Խ, խ	Ր, ր
Ծ, ծ	Յ, ց
Կ, կ	Ի, ւ
Հ, հ	Փ, փ
Ձ, ձ	Ք, ք
Ղ, ղ	Օ, օ
Ճ, ճ	Ֆ, ֆ

ւ-ի և վ-ի գրութիւնը

Ինչպէս հայոց դասական այբուբենն է ցոյց տալիս, այժմ տարածում գտած այբուբենից դուրս է մնացել ի, և տառը, փոխարէնը արհեստականօրէն այբուբեն են մըտցուել ու, և նշանագրերը, որոնք իրականում երկու տառերի միացութիւններից են կազմուած, և-ը ե, և տառերի միացումն է, ու-ն՝ ո, և տառերի:

Մաշտոցը ի, և տառը (կոչւում է յիւն կամ վիւն) դրել է ց և վ տառերի մէջ: Նոր ուղղագրութեան պաշտպաններն այդ տառը հանել են մաշտոցեան այբուբենից: Դասական ուղղագրութիւնը վերականգնելիս առաջին գործը պէտք է լինի և տառը նորից իր տեղը դնելը: Այդ տառի գործածման օրէնքը հետեւեալն է: Բառասկզբում այն երբեք չի գրառում: Բառամիջում և բառավերջում ա, ե, ի ձայնաւորներից յետոյ վ լսուելիս գրւում է և, ինչպէս՝

աւան	անձրեւ
աւարտ	բարեւ
աւել	բեւեռ
աւետել	Երեւան
բաւական	Սեւան
բաւարար	եւ
գաւաթ	նաեւ
գրաւել	կարեւոր
գաւիթ	հեւալ
խաւար	ձեւ
սարկաւագ	տերեւ և այլն:

**Արագագրութեան դէպքերում ե-ն միաց-
ւում է ւին և գոյանում է և կրծատգիրը-
այդպէս կարելի է գրել՝**

նաև	բևռ
և	Երևան
անձրև	Սևան
բարև	անձրև

**Յիշենք, որ ի տառից յետոյ բառերի վեր-
ջում, ինչպէս և միջում՝ ձայնաւորից առաջ
նոյնպէս գրում է և դարձեալ վ-ի արժէքով.
օրինակ՝ կոփի, շիւ, արծիւ, թիւ, անիւ, անթիւ,
առթիւ, պատիւ, դիւանագէտ, հիւանդ, ճի-
ւադ, զիւան և այլն։ Բայց միշտ չէ, որ ի
տառից յետոյ և տառը վ-ի արժէք ունի։**

**Բաղաձայնից առաջ ի և տառերը բոլո-
րովին այլ նշանակութիւն ունեն. նոր ուղ-
ղագրութեան յու երեք տառի փոխարէն ըստ
դասական ուղղագրութեան գրում է իւ երկու
տառը, ինչպէս՝**

արիւն	բարութիւն
սիւն	ծուլութիւն
ալիւր	կրթութիւն
բիւր	թերութիւն
հիւր	հնշիւն
հիւլէ	բաղցրութիւն
հիւսել	իւրաքանչիւր
կորիւն	էւղ
ճիւղ	իւրացնել և այլն։

**Հայերէնում է, օ տառերից յետոյ եր-
բեք և չի գրում։**

**Պէտք է յիշել նաև, որ և տառը ո-ից յե-
տոյ գոյացնում է ձայնաւոր հնշիւն՝ ու-
վերն ասուեց, որ մեր ու-ն ոչ թէ մի տառ**

է, այլ՝ երկու (ֆրանսերէնում էլ այդ հնչիւնը երկու տառից է բաղկացած՝ օս): Այս պատճառով բառերի մէջ և վերջում ո տառից յետոյ լսուող վ-ն գրում ենք հէնց վ-ով և ոչ թէ ւ-ով: Օրինակ, կով, գովի բառերը եթէ գրենք ւ-ով, կունենանք կու, գու, որ բոլորովին այլ կերպ կկարդացուի: Այս պատճառով գրում ենք՝ ծով, կով, հով, սով, բովանդակութիւն, գովի, ծողովուրդ, սովորութիւն, գրենվ, աշխով և այլն:

Պէտք է յիշել նաև, որ բարդ ու ածանցաւոր բառերի մէջ եթէ երկրորդ բաղադրիչն այնպիսի բառ է, որ սկզբում ունի վ, այդ վ-ն պահպանում ենք, ինչպէս, օրինակ, պատմավէպ բարդ բառի մէջ երկրորդ բառը վէպ-ն է, ուրեմն վ-ն պահպանում ենք, զանավէժ-ում երկրորդ բառը վէժ-ն է (վիժել), ուրեմն վ-ն պահպանում է, իրավառ-ի մէջ ֆրկրորդ բառն է վառ, ուրեմն վ-ն պահպանում ենք, կարեվէր-ի մէջ երկրորդ բառն է վէր-ը (վէրք), ուստի վ-ն մնում է, անվաեր բառի մէջ ան ածանցից յետոյ վաւեր բառն է, սկզբի վ-ն պահպանում ենք, անվերջ բառի մէջ ան-ից յետոյ վերջ բառն է, վ-ն մնում է և այլն:

Ու-ն վ-ի արժէքով:— Բառերի մէջ ա, ե, է, ի, ո ձայնաւորներից առաջ, բաղաձայնից և յ կիսաձայնից յետոյ վ լսուելիս դասական ուղղուգրութեամբ ւ կամ վ շի գրում, այլ նրանց արժէքով գրում է ու, ինչպէս՝

Հարուած	Հաշուապահ
ջարդուածք	շուար
կալուածք	նուազ
թուաբանութիւն	շուայտ
պատուական	նուէր

ստուեր	Հալուել
նուոց	Ճուածե
Դուին	Ջուարթ
նուաղել	Նուարդ
սրուել	Լեզուաբան
հազուադէպ	և այլն:

Տողադարձի ժամանակ առաջարկւում է ու-ի փոխարէն և գրել, ինչպէս քուական-քը-աւական, Դուին—Դը-ին, բայց սա պարտադիր կանոն չէ:

Ածանցաւոր ու բարդ բառերի մէջ եթէ առաջին բաղադրիչն աւարտւում է ւ-ով, յաջորդ ձայնաւորը դեր շի խաղում, ւ-ն մնում է: Օրինակ, գրում ենք գրաւել, քանի որ սկզբում գրաւ բառն է, ւ-ն մնում է: Կամ՞ հարաւային, նոյնպէս գրում ենք ւ-ով, քանի որ հարաւ բառն է առկայ, նոյնը և՝ ծարաւած, կաւահող, դաւադիր և այլն:

Եթէ բառը աւարտւում է ւ կամ վ տառերից մէկով, կրաւորական ձեի դէպքում այսպիսի տեսք է ընդունում՝ հաշուել, ներգրաւել, գովուել: Այսինքն՝ հաշիւ+ուել, ներգրաւ+ուել, գով+ուել: Ցիշենք նաև այսպիսի ձեեր՝ հրահանգաւրում է, հրահանգաւրուած, հրահանգաւրուեց, վառում է, վառուած, վառուեց, կանոնաւրում է, կանոնաւրուած, կանոնաւրուեց և այլն:

Կարեոր է յիշել նաև, որ կան և տառով կազմուած մասնիկներ՝ -աւոր, -աւէտ (-էտ), -աւուն. սրանցով կազմուած բառերի մէջ ւ-ն պահպանում է, ինչպէս՝ մեծաւր, ձայնաւր, յանցաւր, նոտաւէտ, բուրաւէտ, շիկաւուն և այլն:

Արեւածայերը վ-ի արժէքով բառամիջում ու-ով գրուող բառերի մէջ ո-ն կրճատում են,

թողնում են ւ-ը և գրում են ոչ թէ հարուած, այլ՝ հարւած, այդպէս էլ՝ թարանութիւն, նւշր, պատւշր, նալ, սրել, սաղել, նարդ և այլն:

Մինչև 1922 թ. փոփոխութիւնը Հայաստանում ընդունուած էր գրութեան այս ձևը:

Ու ձայնաւորից առաջ և դնելն ընդունուած է, ինչպէս՝ գրում է, սրում է, համարում է, թում է և այլն:

Այսպիսով, դասական ուղղագրութեամբ վ հնչինը արտայայտում է երեք ձևով՝ վ, և տառերով և ու երկտառով՝ ըստ վերը բերուած կանոնների:

Է տառի գրութիւնը

Դասական ուղղագրութեամբ բառավերջում է լսուելիս միշտ է է գրում, ինչպէս՝ ափսէ, բազէ, զուցէ, զոնէ, թէ, գրեթէ, միթէ, եթէ, մարզարէ, կեցցէ, որեէ, որեկցէ, երքեւէ, երբեկցէ, միջօրէ, Վահէ, մանրէ, Կարինէ, Մարինէ և այսպէս շարունակ: Բառավերջում երբեք ե չի գրում:

Բառերի մէջ է լսում և է գրում է գլխաւորապէս այն դէպքերում, երբ այդ է-ն կարող է հնչինափոխուել ու դառնալ ի, օրինակ, գէր (գիրանալ), գէտ (գիտելիք), դէմ(թ) (դիմագիծ), դէպ(թ) (դիպուած), դէտ (դիտել), կէզ (կիզել), զէն(թ) (զինել), ծէս (ծիսակատարութիւն), մէջ (միջին), մէտ (միտում), կէս (կիսել), մէգ (միգապատ), յաւէտ (յաւիտեան), սէզ (սիզաւէտ), նուէր (նուիրական), վէժ (վիժել), վէմ (վիմագիր), վէպ (վիպակ), վրէժ (վրիժառու), վրէպ (վրիպել), շէկ (շիկնել), շէն (շինութիւն), ֆէն (քինախնդիր) և այլն: Բայց կան բառեր

էլ, որոնց մէջ գրւում է է, բայց այդ է-ն չի հնչիւնափոխւում, ի չի դառնում, ինչպէս՝ աշխէտ «բաց կարմիր», իէն «աւազակ», խլէզ, կրկէս, հելլէն, պարէն, պարէտ, տէզ, քարտէզ և այլն:

Այս պատճառով բառամիջի է-ագրութիւնը սովորելու համար պէտք է բառամիջում այդ տառն ունեցող բառերի ցուցակն ունենալ ձեռքի տակ: Դասական ուղղագրութեամբ գրելիս սկզբնական շրջանում կասկածելի բառը կարելի է ստուգել այդ ցուցակով, իսկ յետոյ վարժութեան շնորհիւ բոլոր այդ բառերը կյիշուեն: Ստորև բերուած է միջում է ունեցող ամենագործածական բառերի այբբենական ցուցակը.

աղեկէզ	գէթ
աղէտ	գէշ «տգեղ»
աղուէս	գէշ «մեռած մարմին»
ամէն	գէս «մաղ»
անգէտ	գէտ «գիտենալը»
անզէն	գէր
անէծք	գմբէթ
անշէջ	գոմէշ
աշխէտ	դէզ
ապաւէն	դէմ
ապաքէն	դէմք
առնէտ	դէն
ասպարէզ	դէպի (նաև՝ դէպ,
արդէն	ի դէպ)
արալէզ	դէպք
արժէք	դէտ «դիտող»
բզէզ	ելակէտ
բուէճ	ելևէջ
բրէտ «պիծակ,	եղէգ
իշամեղուա	երէց

զէնք	մէգ
զէնիթ	մէգ «միզելը»
ընդդէմ	մէկ
ընկէց	մէն
թէկ	մէջ (մէջք)
թէժ	մէտ «միտելը»
թէպէտ	մողէս
ժամկէտ	յաւէտ
ժապաւէն	յետադէմ
լեգէոն	նշանդրէք
լէզ «լիզելը»	նուէր
խաբէութիւն	շահէն «թոշուն»
խէթ	շէկ
խէժ	շէն(ք)
խլէզ	ողջակէզ
ծէս	ուղէշ «ճիւղ»
ծովահէն	շէզոք
ծուէն	պանթէոն
կէզ «կիզելը»	պարէն
կէս	պարէտ
կէտ	պարտէզ
կողպէք	պէտք
կուզէկուզ	պնակալէզ
կրկէս	զրկէժ
կրէտ	զրօրհնէք
հանդէպ	սէգ
հանդէս	սէզ
հէգ	սէր
հելլէն	սպառազէն
հէն «աւազակ»	վէճ
հիւսկէն	վէմ
հրաւէր	վէպ
հրէայ	վէս
հրէշ	վէրք
հրշէշ	վրէժ
ձէթ	տարէց

տեսակէտ	փորձագէտ
տէգ	փրփրադէզ
տէր	քարտէզ
տէրունական	քէն
տէրտէր	քնէած «թմրած»
տնօրէն	քրէական
փոխարէն	օրէն(ք)

Ամէն բառի կապակցութեամբ պէտք է յիշել, որ այն գրում է Է-ով, բայց Ե-ով են գրում ամենայն, ամենալաւ, ամենամեծ և ամենա-ով կազմուած այլ բառեր: Ընդամէնը գրում է Է-ով:

Պէտք է նկատի ունենալ, որ Է-ն յաճախ պահպանում է ցուցակի մէջ եղած բառերով կազմուած բարդ կամ ածանցաւոր բառերի մէջ: Երբ Է-ով գրուող բառը դառնում է ածանցաւոր կամ բարդ բառի առաջին բաղադրիչ, նրա Է-ն, ինչպէս ասուել է, սովորաբար դառնում է ի (գէտ-գիտուն, շէն-շինութիւն և այլն), բայց մի շարք դէպքերում էլ պահպանում է, ինչպէս՝ աղէտալի, աղուէսային, արժէքաւոր, դէմառդէմ, դէմյանդիման, դէմդիմաց, թէական, կրկէսային, չէզոնութիւն, պատճէնում, պարէտային, քարտէզագրութիւն և այլն:

Օգտակար է յիշել Է ունեցող մի շարք ածանցներ, վերջոյթներ ու բառեր, որոնք դառնալով ածանցաւոր կամ բարդ բառերի երկրորդ բաղադրիչներ, միշտ պահպանում են իրենց Է-ն, այսինքն ունենում ենք Է-ով նոր բառեր:

Ստորև բերուած են այդպիսի ածանցների, վերջոյթների ու բառերի ցանկը, իւրաքանչիւրի դիմաց դրուած է նրանով կազմուած մէկ կամ մի քանի բառ.

- արծէք — մեծարժէք, անարժէք, թանկարժէք
- արէն — շինարէն, յունարէն
- աւէտ — ծաղկաւէտ, բուրաւէտ, արդիւնաւէտ
- գէտ — գրագէտ, անգէտ, մասնագէտ, գրականագէտ
- դէմ (f) — խռժոռագէմ, անգէմ
- դէպ — հազուադէպ, միջադէպ
- դէտ — ակնդէտ
- եղէն — ոսկեղէն, ակնեղէն, բանջարեղէն, խմորեղէն
- երէն — հայերէն, պարսկերէն, ֆրանսերէն
- երէց — գահերէց
- էզ (f) — առէզ, ելնէզ, վայրէզք, ջրէզք
- զէն (f) — սպառազէն, անզէն, ասպառէն, հրազէն
- էն, — կէն — արդէն, պատճէն, ծակոտկէն, պարէն և այլն:
- է բացառականի վերջաւորութիւնը (գրաբար և արևմտահայերէն)՝ ն յօդի հետ՝ էն — նորէն, բաղաքէն և այլն: Ինչպէս և տնկտուն, բերնէբերան, ժամէժամ, տարէցտարի, օրէցօր և այլն:
- էք — արժէք, ջրօրհնէք, նշանդրէք
- ընկէց — գահընկէց
- ժէտ — ախտաժէտ
- լէզ — պնակալէզ
- կէզ — տօթակէզ, սիրակէզ, հրկէզ
- կէն — ճանճկէն
- կէտ — միջակէտ, ստորակէտ, բազմակէտ
- հանդէս — տօնահանդէս, շքահանդէս
- հրաւէր — մարտահրաւէր
- մէտ — հակամէտ
- մէզ — սնամէզ, մարդամէզ
- շէն — տնաշէն, հոյաշէն, նորաշէն

- շէջ—հրշէջ, անշէջ
- պարտէզ—մանկապարտէզ
- պէս—ինչպէս, կատարելապէս, այսպէս,
- որպէս
- պէտ—սակաւապէտ (բայց՝ պետ, գնդա-
պետ, վաշտապետ և այլն)
- պէտք—անպէտք
- սէր—աշխատասէր, բանասէր, հետաքըր-
քըրասէր, ընթերցասէր
- վէծ—գահավէծ, ջրվէծ
- վէպ—պատմավէպ, սիրավէպ, նորավէպ
- վէր(f)—կարեվէր
- վրէպ—անվրէպ, ժամանակավրէպ
- տէր—տնատէր, սեփականտէր, հողատէր,
տէրտէր
- ֆէն—անքէն
- օրէն—անօրէն (նաև յիշել է պէտք՝ ազա-
տօրէն, փաստօրէն, հաւանօրէն)

Է-ով են գրւում ժողովրդային այնպիսի
ձևեր, ինչպէս՝ նէր, մէր, ախպէր, գէլ և
այլն:

Բառամիջում է գրւում է նաև բայերի մի
քանի ձևերում. ինչպէս, օրինակ, անցեալի
հետևեալ ձևերի մէջ՝ գրէի, գրէիր, պիտի
գրէր, պիտի գրէիր, գրէիք, բերէի, կբերէի,
եթէ բերէի, ասէի, կգրէր և այլն:

Է-ով են գրւում եմ օժանդակ բայի ան-
ցեալի ձևերը՝ էի, էիր, էր, էինք, էիք, էին,
ինչպէս նաև ներկայ ժամանակի յոգնակի
երկրորդ դէմքը՝ գրում էք, խօսում էք և
այլն:

Է-ով են գրւում հրամայականի ձևերը—
էք վերջաւորութեամբ՝ գրեցէ'ք (գրէ'ք),
կարդացէ'ք, ասացէ'ք, խօսէ'ք, խաղացէ'ք
և այլն:

Զայնաւորից առաջ է լսուելիս գրտում է նոյնութեամբ՝ է, օրինակ՝ ֆնէած, հրէական, այժմէական, Անդրէաս և այլն:

Է գրտում է նաև ապառնիի ձևերում, ինչպէս՝ գրէֆ (եթէ գրէֆ), կգրէֆ (արդեօք կգրէ՞ֆ), պիտի գրէֆ, ուտէֆ և այլն:

Ք-ից առաջ սովորաբար է լսուելիս գըրւում է է:

Է-ով գրտում են մի շարք յատուկ անուններ, այդ թւում՝

— Էն-ով վերջացող՝ Արմէն, Արսէն, Զաւէն, Խորէն, Կարէն, Շահէն, Ռուբէն, Սուրէն, Օգսէն, Աշխէն

— գէն (կէն)-ով վերջացող՝ Բաբգէն (կամ Բաբկէն), Գուրգէն, Վազգէն, Վիգէն

— Էլ-ով վերջացող՝ Աբէլ, Գաբրիէլ, Գնէլ, Դանիէլ, Մանուէլ, Միքայէլ, Իսրայէլ, Ռաֆայէլ, Անծէլ, Զարէլ

— Էս-ով վերջացող՝ Արիստակէս, Արտաշէս, Մովսէս, Յովհաննէս, Ներսէս, Վրթանէս

— Էռու-ով վերջացող՝ Թադէոս, Մատթէոս, Ինչպէս նաև՝ Անդրէաս, Նազարէթ, Յովսէփ:

Այս անուններից կազմուած ազգանունների մէջ է-ն կարող է փոխուել ի-ի, կարող է պահպանուել, ինչպէս՝ Շահիննեան, Մովսիսնեան, Ներսիսնեան, բայց և՝ Արմէննեան, Սուրէննեան, Իսրայէլնեան, Դանիէլնեան, Նազարէթնեան: Կան նոյն ազգանունների գուգահեռ գրութիւններ՝ Կարիննեան-Կարէննեան, Անդրիասնեան-Անդրէասնեան, Ներսիսնեան-Ներսէսնեան:

Է-ով են գրտում մի շարք տեղանուններ՝ Աքէնֆ, Մարսէլ, Զէյթուն, Եմէն և այլն:

Ընդհանրապէս յատուկ անունների մէջ ոլերջին վանկում է լսուելիս գրւում է է (Կարէն, Բարգէն և այլն), բացառութիւն են ապետ վերջոյթ ունեցող անունները՝ Հայրապետ, Կարապետ, ինչպէս նաև Բարսեղ, Փառանձեմ և մի քանի այլ անուններ:

ոյ-ի և եա-ի գրութիւնները

Նոր ուղղագրութեամբ ոյ երեք տառով արտայայտուած հնշիւնը դասական ուղղագրութեամբ գրւում է ոյ երկու տառով, ինչպէս՝ լոյս, բոյս, զոյգ, կոյս, նոյն, փոյթ, գոյն, առոյգ, բոյր, համբոյր, ցոյց և այլն: Նաև սրանցով կազմուածները՝ արշալոյս, տնաբոյս, միենոյն, անփոյթ, բազմագոյն, մօրաֆոյր, ուղեցոյց և այլն:

Նոր ուղղագրութեան յա տառազոյգի փոխարէն դասական ուղղագրութիւնն ունի եա տառազոյգը, ինչպէս՝ Թումանեան, Տէրեան, Գալստեան, առաւտեան, ամերիկեան, ալպեան, ապրիլեան, երկարամեայ, կիրակ-ճօրեայ, բրիստոնեայ և այլն: Նաև Աղայեան, Սարոյեան, Գալոյեան, Թեքէեան և այլն, այսինքն՝ ա-ից և ո-ից յետոյ աւելանում է -յեան: Պէտք է գրել նաև հայեացք, Գայեանէ, ախոյեան, դայեակ և այլն:

հ թէ յ

Դասական ուղղագրութեամբ միենոյն արժէքով բառասկզբում գրւում է և հ, և յ, ընդորում հ-ով սկսուող բառերը շատ աւելի են յ-ով սկսուողներից: Ուրեմն, ճիշտ գրելու համար պէտք է յիշել, թէ որ բառերն են յ-ով սկսում:

Եթէ գրական լեզուի բառասկզբի հ հըն-
շիւնը բարբառներում (Վանի, Խոյի, Բայա-
զէտի) հնչում է իս, գրական լեզուում գրւում
է հ-ով, ինչպէս՝ հաց—խաց, հայ—խայ,
հիա—խա և այլն:

Բառասկզբում բաղաձայնից առաջ հ լսուե-
լիս մեծ մասամբ գրւում է հ՝ բացառութեան
կարգով բաղաձայնից առաջ յ է գրւում մի
քանի բառերում՝ յղել, յղի, յղկել, յղփանալ,
յստակ և սրանցից կազմուածներում:

Եթէ բառասկզբում լսուող հ-ն կարող է
հանուել՝ բառիմաստի պահպանմամբ, ուրեմն
մեծ մասամբ գրւում է յ, ինչպէս՝ յաջող—
աջող, յարձակուել—արձակուել, յօնֆ—օնֆ,
ունֆ, յառաջ—առաջ, յետոյ—ետոյ, Յովիան-
նէս—Օհաննէս, Օհան, Յովսէփ—Օսէփ, Յա-
կոբ—Ակոբ և այլն:

Բայց այս կանոնները մասնաւոր բնոյթ
ունեն, ճիշտը յ-ով սկսուող բառերը յիշողու-
թեան մէջ ամրակայելն է:

Կազմւում է յ-ով սկսուող բառերի ցուցակ
(մօտ 100 բառ): Եթէ կասկածելի բառը չկայ
այդ ցուցակում, ուրեմն հ-ով է սկսում:
Ստորև բերուած ցուցակի մէջ յ-ով սկսուող
բառերը հիմնականում ընդգրկուած են, դուրս
են մնացել մի քանի հազուադէպ գործա-
ծուող բառեր (յերից յետոյ հաշուի է առ-
նուած բառերի այբբենական յաջորդականու-
թիւնը):

յագ (յագենալ)
յածանաւ
յախճապակի
յախուռն
յականէ
յակինթ

յաղթ (յաղթել)
յաճախ
յամառ
յայտ (յայտնի,
յայտագիր)
յանդ (յանգել)

յանդիման	յեղյեղուկ
յանդիմանել	յեն (յենարան)
յանդուգն	յեսան
յանկարծ	յետ (յետադաս)
յանկերգ	յետոյ
յանձն (յանձնել)	յերիւրանք
յանցանք	յիմար
յանցագործ	յիշել
յապաղել	յիշատակ
յապաւել	յիշոց
յաջող	յիսուն
յաջորդ	յիրաւի
յառել	յղի
յառնել	յղել
յասմիկ «ծաղիկ»	յղկել
յասպիս «քար»	յղփանալ
յատակ	յոթելեան
յատուկ	յոգն (յոգնել)
յար «կից, միշտ», (յարել)	յոգնակի
յարաբերութիւն	յոխորտալ
յարատե	յողողող «խախուտ»
յարգ (յարգել)	յոյզ
յարդ «դարման»	յոյժ
յարդարել	յոյն (յունարէն)
յարկ, յարկանի	յոյս
յարձակուել	յոպոպ
յարմար	յոռի
յարութիւն, Յարութիւն	յովագ
	յովատակ
յաւակնել	յորդ
յաւելեալ	յորդոր
յաւերժ	յործ (յործանք)
յաւէտ	յորչորչել
յափշտակել	յուղել
յեղ (յեղափոխութիւն)	յուլիս

<i>յուղարկ</i> (<i>յուղարկա-</i> <i>ւորութիւն</i>)	<i>յստակ</i>
	<i>յօդ</i>
<i>յունապ</i>	<i>յօդուած</i>
<i>յունիս</i>	<i>յօժար</i>
<i>յունուար</i>	<i>յօնք</i>
<i>յուշ</i>	<i>յօշութել</i>
<i>յուռթի</i>	<i>յօրանջ</i>
<i>յուռութ</i>	<i>յօրինել</i>
<i>յուսալ</i>	

Ցուցակում ընթերցողին քիչ ծանօթ որոշ մասնիկների ու բառերի մօտ փակագծում դրուած է նրանցից կազմուած որևէ հանրայայտ բառ: Զակերտներում որոշ բառեր բացատրուած են:

Պէտք է իմանալ, որ եթէ յ-ով է սկսւում, նրանից կազմուած բոլոր ածանցաւոր կամ բարդ բառերի մէջ յ-ն պահպանում է: Օրինակ, ցուցակում կայ յարմար բառը, այդ բառից կազմուած անյարմար, յարմարութիւն, յարմարական և այլ բառերի մէջ յ-ն մնում է: Վարժութեան համար բերում եմ ցուցակում դրուած մի շարք բառեր և նրանցից կազմուածները:

յախճապակի—յախճապակեայ, յախճապակչպատ
յաճախ—յաճախել, յաճախապատում, յաճախուում, յաճախականութիւն, յաճախակի
յամառ—յամառութիւն, յամառել, յամառորէն
յանդիման—յանդիմանել, դէմ յանդիման,
յանդիմանութիւն, անյանդիման
յանձն(ել)—յանձնարարել, յանձն առնել,
յանձնառու, յանձնաժողով, յանձնախումբ

յապաղել—անյապաղ, յապաղում
յաջորդ—յաջորդաբար, յաջորդել, յաջորդա-
կանութիւն, յաջորդում
յատակ—յատակագիծ, անյատակ
յատուկ—յատկութիւն, իւրայատուկ, յատկա-
պէս, յատկանիշ, անյատկանիշ, յատ-
կանշական, յատկացնել, յատկացուցիչ
յարգ—յարգել, յարգանք, մեծայարգ, յար-
գելի, յարգուած, անյարգելի
յարդ—յարդանոց, Յարդագողի ճանապարհ
յարմար—անյարմար, յարմարուել, յարմա-
րութիւն, անյարմարութիւն, յարմարա-
ւէտ
յաւէտ—յաւէտենական, առյաւէտ, յաւէտեան
յաւերժ—յաւերժական, յաւերժութիւն
յիմար—յիմարութիւն, յիմարանալ
յիսուն—յիսնամեակ, յիսունական
յորդ—յորդառատ, յորդացող, յորդել, յոր-
դահոս, յորդաբուխ
յորդոր—յորդորել, յորդորակ
յուշ—յուշիկ, յուշագիր, յուշել, յուշարար,
յուշարձան, յուշամատեան, անյուշ,
վերյուշ
յոյս—անյոյս, յուսալ, յուսահատ, յուսաբեկ,
յուսադրել, յուսահատութիւն, յուսախաբ
յօդ—յօդացաւ, յօդակապ
յօժար—յօժարել, յօժարակամ, յօժարութիւն
Հիմա էլ մի քանի օրինակ եմ բերում ցու-
ցակում եղած (նաև փակագծում նշուած) ու
նրանց հիմքերով կամ արմատներով կազ-
մուած և յունեցող բառերի:
Յագենալ (յագ-ից)¹ յագուրդ, անյագ, յա-
գեցում
յաղթել (յաղթ-ից)¹ յաղթանակ, անյաղթ,
յաղթութիւն, յաղթական, յաղթանդամ,
յաղթահասակ

յանցանք՝ յանցակազմ, յանցաւոր, յանցակիր, անյանցանք, յանցապարտ, յանցագործ, յանցագործութիւն, յանցանշան

յայտնի՝ անյայտ, անյայտանալ, բացայայտ, յայտնել, յայտնաբերել, յայտագիր, յայտնագործել, յայտնապէս, յայտնութիւն

յաջող՝ յաջողակ, յաջողութիւն, յաջողել

յաջորդ՝ յաջորդաբար, յաջորդել, յաջորդական

յարել (յար)՝ յարաբերել, յարաբերութիւն, անյարիր, յարակատար, յարակից, յարահոս, յարաճուն, յարատկ, յարացոյց, յարափոփոխ

յաւակնել՝ յաւակնոտ, յաւակնութիւն

յաւէտ՝ յաւիտեան, առյաւէտ

յեղափոխութիւն՝ յեղափոխական, հակայեղափոխական, յեղափոխել

յեն(արան)՝ յենել, յենակէտ

յետադաս (յետ)՝ յետադէմ, յետադիմութիւն, յետնորդ, յետգրութիւն, յետադարձ, յետին, յետոյք, յետամնաց

յիշել (յիշ)՝ յիշողութիւն, յիշատակ, յիշաշար, անյիշաշար, վերոյիշեալ, յիշատակարան

յղի՝ յղիութիւն, յղիանալ, յղանալ, յղացում, մտայղացում

յղկել՝ յղկուածութիւն, յղկուած, անյղկել յոգնել՝ յոգնածութիւն, յոգնութիւն, յոգնաբեկ, յոգնակի, անյոգնական, յոգներամ, յոգնակիութիւն

յողդողդ՝ անյողդողդ

յոռի՝ յոռետես, յոռետեսութիւն

յուզել (յոյզ)՝ յուզական, անյոյզ, յուզիչ,
մտայոյզ, յուզմունք

յորձանք՝ յորձանուտ

յուլիս՝ յուլիսեան

յատակ՝ անյատակ, յատակել, յատակութիւն
յօրինել՝ յօրինուածք, յօրինող և այլն:

Կան յ-ով սկսուող մի քանի յատուկ անուն-
ներ՝ Յաբեթ, Յակոբ, Յարութիւն, Յիսուս,
Յոք, Յովակիմ, Յովհաննէս, Յովնան, Յով-
սէփ, Յուդա, Յուսիկ, Յասմիկ:

Բառավերջում յ

Դասական ուղղագրութեամբ բառավերջում
ա-ից և ո-ից յետոյ դրւում է շարտասանուող
յ, օրինակ՝

ծառայ	ենթակայ
երեխայ	եռամեայ
տղայ	եռօրեայ
արքայ	երկաթեայ
քահանայ	ապագայ
մեքենայ	առարկայ
շուկայ	լումայ
պողոտայ	խաբեբայ
սպայ	օտարերկրեայ
ակամայ	կաթսայ
կայ	կապուտաշեայ
շկայ	հեռակայ
առկայ	մեղայ
վկայ	մերձակայ
վրայ	ներկայ
սեաշեայ	փիլիսոփիայ
անխնայ	փեսայ
գուզայ	պարագայ

տեսայ	երեկոյ
կերայ	հաւաքածոյ
եկայ	ձուլածոյ
անհաճոյ	բարձրահաճոյ
բարեբարոյ	մեծարգոյ և այլն:
խստաբարոյ	

Կան մի քանի բառեր, որոնք վերջում առաջ ունեն, բայց յ չեն առնում, ինչպէս՝ սա, դա, նա, սրա, դրա, նրա, հիմա, ապա, ահա, հա, այն, քո:

Բայերի հրամայականի ձևերը, որոնք վերջանում են ա-ով, նոյնպէս յ չեն առնում։ Օրինակ՝ կարդա՛, խաղա՛, ասա՛, համարեա և այլն։ Բայց ապառիի և կատարեալի ձևերը յ առնում են, ինչպէս՝ թող խաղայ, կխադայ, պիտի խաղայ, կկարդայ, թող զարմանայ, թող ստանայ, կստանայ, պիտի կարդայ, կերայ, ստացայ, նասայ և այլն։

Յ դրում է նաև արգելականի վերջում՝ մի՛ կարդայ, մի՛ խաղայ, մի՛ ասայ և այլն։ Նոր փոխառեալ օտար բառերի և անունների վերջում յ չի դրում, ինպէս՝ աղա, փաշա, ամիրա, Ամերիկա, Խսպանիա, Ֆրանսիա, Վոլգա, Գերմանիա, կակառ, Մարոկո և այլն։ Բայց հայ մատենագրութեամբ աւանդուած անունների վերջում ա-ից յետոյ յ դրում է, օրինակ՝ Հրաշեայ։ Յ դրում է նաև գրաբարի՛ սեռական հոլովով արտայայտուածտեղանուններում ա-ից յետոյ, ինչպէս՝ Վանայ ժամիկ, Վանայ լիճ, Սևանայ լիճ, Սևանայ թերակղզի, Փարուանայ լիճ և այլն։

Միայն մի քանի բառեր կան, որոնցում վերջում ա-ից և ո-ից յետոյ դրուող յ-ն կարդացում է՝ հայ, բայ, վայ, նոյ, խոյ և այլն։

Բառամիջում օ

Դասական ուղղագրութեամբ բառասկզբում
օ լսուելիս օ է գրտում, ինչպէս՝ օգուտ, օգ-
նել, օդ, օղ, օր, օրաւոր, օձ, օրէնք, օրիաս,
օրինութիւն, օրինակ, օտար և այլն։ Բացա-
ռութիւն է վ-ից առաջ դրուող ո տառը, որ
օ է կարդացում՝ ով, ովկիանոս, Ովսաննայ։

Բառավերջում օ լսուելիս գրտում է ոյ,
ինչպէս՝ յետոյ, երեկոյ և այլն։ Ինչպէս գի-
տենք, մի քանի բառերի վերջին ո-ն առանց
յ է գրտում (քո, այո)։

Ոմանք օ հնչիւնով վերջացող յատուկ
անունները օ-ով են գրում՝ Դրօ, Սիամանքօ,
Մարօ, Պեպօ և այլն։ Բայց ամէն դէպքում
դասականին աւելի մօտ է բառավերջի ոյ-ը։

Բառամիջում օ լսուելիս մեծագոյն մասամբ
գրում է ո՝ կով, սով, գործ, մալոր, բոլոր
և այլն։

Բառամիջում օ գրտում է գլխաւորապէս
երկու դէպքում։ 1) Երբ ածանցաւոր կամ
բարդ բառերի մէջ երկրորդ բաղադրիչը
օ-ով է սկսում, ինչպէս՝ անօրէն, ապօրինի,
տարօրինակ, բնօրինակ և այլն։ 2) Մի շարք
բառերի մէջ էլ օ է գրտում գրաբարեան
նախկին աւ-ի փոխարէն։ Ինչպէս, օրինակ,
հնում գրուել է առաւատ, յետոյ՝ առաւատ,
կարաւ՝ կարօտ և այլն։ Սա բաղաձայննե-
րից առաջ է, իսկ ձայնաւորներից առաջ և
բառավերջում հին աւ-ը մնացել է (հնում
է՝ ավ)՝ աւագ, նաւ, կաւ և այլն։

Առհասարակ բառամիջի օ-ն պէտք է ուղ-
ղակի յիշել։ Կազմում է միջում օ ունեցող
բառերի ցուցակ և դարձեալ՝ պէտք է յիշո-
ղութեան մէջ ամրակայել այդ բառերը։ Բե-
ցում եմ այդ բառերի ցուցակը։

<i>ակօս</i>	<i>իսօս(ք), իսօսել</i>
<i>աղօթք</i>	<i>ծանօթ</i>
<i>աղօտ</i>	<i>ծղօտ</i>
<i>աղօրիք</i>	<i>ծնօտ</i>
<i>ամօթ</i>	<i>կարօտ</i>
<i>անօթ</i>	<i>կտրօն</i>
<i>անօթի</i>	<i>կրօն</i>
<i>ապարօշ</i>	<i>կօշիկ</i>
<i>առաւօտ</i>	<i>համառօտ</i>
<i>արտօնեալ</i>	<i>հետազօտել</i>
<i>արտօսր</i>	<i>հօտ «ոչխարի հօտ»</i>
<i>արօտ</i>	<i>ձօն</i>
<i>արօր</i>	<i>դօղանջ</i>
<i>բռնազբօսիկ</i>	<i>ճօճ</i>
<i>բօթ</i>	<i>մօտ</i>
<i>գօշ</i>	<i>մօր «ճաճճուտ»</i>
<i>գօս</i>	<i>մօրուք</i>
<i>գօտի</i>	<i>յօդ</i>
<i>գրօշ</i>	<i>յօժար</i>
<i>գօտօշ</i>	<i>յօնք</i>
<i>հօթն(ը)</i>	<i>յօշոտել</i>
<i>զբօսնել</i>	<i>յօրանջ</i>
<i>զգօն</i>	<i>յօրինել</i>
<i>զօդ</i>	<i>նարօտ</i>
<i>զօշաքաղ «փողասէր»</i>	<i>պաշտօն</i>
<i>զօր(ք)</i>	<i>պոօշ</i>
<i>զօրավիկ</i>	<i>սօլ</i>
<i>զօրեղ</i>	<i>սօսի</i>
<i>թափօր</i>	<i>սօսափ</i>
<i>թօթափել</i>	<i>վառոդ</i>
<i>թօն «անձրե»</i>	<i>տօթ</i>
<i>թօթուել</i>	<i>տօն</i>
<i>թօշնել</i>	<i>ցօդ</i>
<i>լօթի</i>	<i>ցօդուն</i>
<i>լոլիկ</i>	<i>քօդ</i>
<i>խօլ</i>	<i>օլօր</i>

Կան մի քանի ածանցներ օ-ով գրուղ՝
անհրաժեշտ է յիշել և համապատասխան
բառերի մէջ պահել օ-ն։ Դրանք են՝

- առօտ՝ համառօտ, կարճառօտ
- եօֆ՝ արդեօք, ընտանեօք, կարծեօք
- օն՝ գեղօն, գործօն, թափօն, թերթօն,
ջարդօն
- օնֆ՝ զարթօնք
- օրէն՝ զգուշօրէն, հաւանօրէն, վեհօրէն
- օֆ՝ իրօք, օրօք, նախօրօք, վաղօրօք, խե-
լօք, առօք-փառօք և այլն։

Բառեր կան, որոնց սեռական-տրական
հոլովը օ-ով է գրւում, ինչպէս՝ մայր-մօր,
հայր-հօր, եղբայր-եղբօր, այստեղից էլ՝
մօրաքոյր, հօրաքոյր, մօրեղբայր, հօրեղ-
բայր, եղբօրորդի և այլն։

Ե-ից յետոյ օ լսուելիս օ է գրւում՝ եօթն,
արդեօֆ և այլն։ Այսինքն՝ նոր ուղղագրու-
թեան յո-ն դասականով գրւում է եօ։

Լրացուցիչ կարելի է յիշել նաև, որ՝

- 1) ձայնաւորից առաջ պարզ բառերի մէջ
օ չի գրւում,
- 2) օ-ն գրւում է երկու բաղաձայնների
միջև,
- 3) օ ունեցող բառերը մեծ մասամբ մէկ
կամ երկու վանկանի են։

Բառամիջում օ ունեցող բոլոր բառերն ու
ածանցները իրենց այդ օ-ն պահպանում են
ցուցակում բերուած բառերից ու ածանցնե-
րից կազմուած բոլոր բարդ և ածանցաւոր
բառերում, ինչպէս և այն բառերի մէջ, որոն-
ցում առկայ են ցուցակում բերուածների
հիմքերը կամ արմատները։ Օրինակ՝

ակօս՝ ակօսել, անակօս
աղօթք՝ աղօթել, աղօթատուն, աղօթագիրք
աղօտ՝ անաղօտ, աղօտանալ
ամօթ՝ անամօթ, ամօթխած
արտօնեալ՝ արտօնել, արտօնութիւն, արտօն-
ուած

բօթ՝ բօթաբեր, բօթագուշակ
գօտի՝ պարեգօտ, գօտեպնդել, գօտեմարտ
դրօշ՝ դրօշակ, դրօշակակիր, անդրօշակ
եօթն՝ եօթնապատիկ, եօթնօրեակ
զբօսնել՝ զբօսաշրջիկ, զբօսնող, զբօսավայր
զօդ՝ զօդել, զօդուած
զօր՝ զօրք, զօրամաս, զօրագունդ, զօրաբա-
նակ, համազօր, հզօր, զօրավիգ, լիա-
զօր, ի զօրոյ, զօրութիւն, անզօր, զօրա-
հանդէս

խօլ՝ խօլական

խօս՝ խօսք, անխօս, ստախօս, մեծախօս,
շատախօս, հրապարակախօս, բացխօ-
սութիւն, խօսքակոիւ

ծանօթ՝ անծանօթ, ծանօթութիւն, ծանօթա-
գրութիւն, ծանօթանալ

կարօտ՝ կարօտել, կարօտակէզ, կարօտա-
վառ, սիրակարօտ

կրօն՝ կրօնական, անկրօն, կրօնաւոր, կրօ-
նասէր

կօշիկ՝ կօշկակար, կօշկեղէն, անկօշիկ
հետազօտել՝ հետազօտութիւն, գիտահետա-
զօտական, հետազօտող

հօտ՝ հօտաղ

ձօն՝ ձօներգ, ձօնել

դօղանջ՝ դօղանջել, անդօղանջ

մօտ՝ մօտիկ, մօտից, մօտենալ, մօտակայ,
մօտաւոր

մօր՝ Մեծամօր,
մօրու՝ մօրուի (նաև մօրուս)՝ մօրուքաւոր,
անմօրուք
նօսրանալ, նօսրացող
շօշափել՝ շօշափուկ, շօշափելի
պաշտօն՝ անպաշտօն, պաշտօնավարել, պաշ-
տօնեայ, պաշտօնանկ
պոօշ՝ Պոօշեան, պոօշտի
սօսափ՝ սօսափիւն, սօսափել
տօթ՝ տօթակէզ
ցօղ՝ ցօղել, ցօղաշաղախ, Ցօղիկ
ֆօղ՝ քօղարկել, քօղարկութիւն
օգօր՝ օգօրել, անօգօր և այլն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Երկու խօսք	4
Հայերէնի դասական այբուբենը	6
Ա-ի և Վ-ի գրութիւնը	7
Է տառի գրութիւնը	11
ՈՅ-ի և Եա-ի գրութիւնները	18
Ի թէ յ	18
Բառավերջում յ	24
Բառամիջում օ	26

Ծանաչողական հրատարակություն

Ուաֆայել Ավետիսի Իշխանյան
ԴԱՍԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ
Դպրոցական բարձր տարիքի համար

Նկարիչ՝ Խ. Զ. Հակոբյան
Գեղ. խմբագիր՝ Գ. Բ. Խամակյան
Տեխ. խմբագիր՝ Ա. Վ. Հռվիանենիսյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Ա. Ա. Պողոսյան

ИБ 593

Հանձնված է շարվածքի 28. 05. 91 թ.:

Ստորագրված է տպագրության 7. 08. 91 թ.:

Զափսը՝ $84 \times 90^1/32$: Թուղթ՝ տպագր. № 2: Տառա-
տեսակ՝ «Գրքի սովորական»: Տպագրություն՝ բարձր,
1,4 պայմ. տպ. մամ., հրատ. 0,91 մամ.: Տպագրա-
նակ՝ 20.000: Պատվեր՝ 689: Գինը՝ 1 ռ. 90 կուգ.:

«Արևիկ» հրատարակություն, Երևան-9, Տեղյան 91:

Հայաստանի Հանրապետության նախարարների խոր-
հըրդին առընթեր մամուլի կոմիտեի Հակոբ Մեղա-
պարտի անվան պոլիգրաֆիկոմբինատ, Երևան-9,
Տեղյան 91: